

K É P Z Ő M Ű V É S Z E T

I N M E M O R I A M

BEZERÉDI LAJOS-LUJO

(1898—1979)

1921 első napjaiban láttam először a Pécs-Baranya-i Szabadságszigeten, amikor a szocialista város emberivé kívánta tenni, humanizálta az inasiskolát is, és az esti órákról a délelőttiekre tette át a tanítás idejét, élére marxista tanárokat nevezett ki, többek között Lajost és Andorka-Avas Sándort is. Tanárjelöltek, filozopterek voltunk akkor mind a ketten. Azt már nem tudom, mi lett volna Lajos szaktárgya, de ezt akkor se tudhatnám, ha emlékeznék rá, mely tárgyat is tanította. Elvégre magam is magyar nyelvet és matematikát tanítottam a pécsi iskolában. A tanítás eredményeképpen csak az volt bizonyos, az volt látható és bizonyítható, hogy marxista—leninista volt ő is — a Tanácsköztársaság emigránsa.

Mert Lajos-Lujo a félmagyar-félfhorvát származású filozopter az ősi Bezerédi család zalai ágából származott, ahol ősei nem fasisztává váló földesurak (hitehagyott kurucok), hanem szegény sorsú falusi jegyzők voltak. Ezért gyűlölte a jobboldali ágat, a fasiszta miniszterrokonságot, ezért húzott a szíve a csáktornyai—čakoveci nagynénjéhez, hogy végül ott, Csáktornyán telepedjen meg végleg és a Lajost sokszor cserélje fel az anyaaígi Lujóval.

Hamarosan Pécsről is emigrálnunk kellett, s míg engem tanársorsom hányt és vetett, a nálamnál két hónappal fiatalabb Lajos egészen Bulgáriába jutott, Plovdiv tájára, ahol egy cserép- és téglagyárban cserepesként dolgozott. Az ott megismert cserépanyag, a cserépanyag lett sorsformáló élménye halála napjáig. Egy napon délben, ebédidőben fáradtan, arra is kedvetlenül, hogy továbbhúzódják, a cserépanyag közvetlen közelében heveredett le, s miután pár falatját hirtelen lenyelte, elgondolkozva, eltűnődve sorsa felett, öntudatlanul gyúrni kezdte a keze ügyébe eső sarat. Azután szórakozottan ránézett a megformált anyagra-agyagra, s tárgyilagosan megállapította:

— Ember! S nem is olyan rossz! Megvan keze, lába, s mintha én kelnék benne új életre;

Visszafelé Belgrádba jutott, majd Zágrábba, és barátai azt tanácsolták neki, hogy tanulja ki a szobrászatot. Az egyik tanácsadó barát Flamm Jóska volt, az egykori galileista, a Tanácsköztársaság magas rangú katonai tisztségviselője és emigránsa, aki nemrég a pécsi ipart irányította, majd pedig magyar és angol lapok munkatársa lett (Banjicán végezték

ki 1942-ben, mert elutasította a felkérést, hogy Horthy-képviselővé, miszterré — süllyedjen!). Flamm Jóska egyre biztatta, majd be is mutatta barátjának, Petar Dobrovićnak, a pécsi, majd belgrádi festőnek, aki mint jugoszláv érzelmű demokrata Pécs után végleg Belgrádban kötött ki. Dobrović egyengette is Lajos útját, tehette is, hiszen a képzőművészeti akadémia tanára volt.

Ekkor találkoztam vele másodszer. Flamm beszélt róla nekem is, ő vezetett el Lajos lakásába, műtermébe, az agyaggal dolgozó kerámiaművészhez (jóval később nyúlt a fémhez, márványhoz), aki groteszk-expresszionista figurákká gyúrta az agyagot, és a saját kemencéjében égette ki. A teret is igyekezett befogni művészete keretei közé, több figurás kompozíciókat alakított, egy eszmei és tér-egységbe fogva az élő-ágáló embereket, akik, ha az ő kezéből kerültek ki, akárhogy is, de a sorsukkal elégedetlen, új életet teremteni akaró élő emberekké váltak.

A belgrádi művészek jó része — talán éppen ezért? — agyagos iparosnak, legfeljebb is iparművésznek tartotta, és majd a *Zemlja* csoport idején, Zagrebban „fedezik fel” az újat akaró, újat teremtő művészt benne.

Később csak Čakovecen—Csáktornyan láttam, ha hébe-korba meglátogattam lakásműhelyében, műhelylakásában, a német zenész feleség oldalán. A város fiává fogadta, és egész területét, temetőstül rendelkezésére bocsátotta. A Zrínyi-kastélyban, ahol múzeumot nyitottak, akár a zeneszerző Siavenski, szobrai De a lakása is múzeum volt.

A vidéki kultúrmunkás, Thurzó Lajos zentai síremléke — Beserédi Lajos munkája

(KULCSÁR Vera felv.)

számára ő is külön szobát kapott.

Többé már nem találkozhatunk. Csak egy nekem ajándékozott kis fekvő nő szobrában, a dolgozószobámban levő két festményén ismerhetem fel Lajos testben és szellemben is robusztus alakját. Nagy hatással volt rám, és egyre inkább hiszek annak a svájci műitéletnek, miszerint Rodin és Meštrović méltó utóda ő, Bezerédi Lajos-Lujo Bezeredi.

LŐRINC Péter

GYELMIS LUKÁCS

(1899—1979)

Életének nyolcvanadik évében, Budapesten elhunyt a Szabadkán született és művészetével is részben hozzánk tartozó Gyelmis Lukács festőművész. Gyermekkorát Szabadkán élte, majd Pesten Rudnay Gyula tanítványaként tanulta a festészetet, hogy aztán Olaszországban tökéletesítse magát. Előbb Firenzében az Accademia di Belle Arti tanult, aztán Milánóban telepedett le, ahol 1932-ben önálló tárlatot rendez. Ugyanekkor az évben szerepel a vajdasági képzőművészek szabadkai tárlatán is, amelyet dr. Jovan Mikelić műgyűjtő szervezett. Ezen a tárlaton figyel fel rá a kritikusként is meg-megszólaló, egyébként már befutott festő, Oláh Sándor, aki az újvidéki *Reggeli Újság* október 11-i számában ezt írja róla: „Eddig ismeretlen szubotikai művész mutatkozott be műveivel, amelyek oly kvalitásokat mutatnak, hogy Európa más nagyobb városai-ban is méltó feltűnést keltenének...” Hasonlóan vélekedett a szabadkai *Napló* hasábjain Geréb Klára (1887—1944) is, ez az ugyancsak szabadkai születésű s a grafikát a legismertebb európai központokban, Münchenben, Párizsban, Velencében és Rómában tanuló festőnő, megállapítva, hogy a kiállítás legszebb műveit éppen Gyelmis Lukács alkotta.

E kiállítás után az addig ismeretlen festő feledésbe merül, újabb hír csak két évvel később érkezik felőle. Jovan Mikelić szintén a *Napló*-ban számol be róla Egy szubotikai festőművész olaszországi sikereiről címmel. A cikk többek között arról tudósít, hogy Gyelmis Lukács alkotásait rendre bemutatták a legismertebb olasz kiállítási csarnokban, s hogy ismert olasz kritikusok részesítették elismerésben munkáit. Ugyanekkor a tudósításban jelenti be a szerző Gyelmis Lukács első szabadkai önálló tárlatát. Erre azonban nem került sor, de még ugyanebben az évben Gyelmis kiállít Veronában, Rómában, Torinóban és Velencében, majd pedig Párizsban is.

1936-ban négy festménye bekerül a XX. Velencei Biennále anyagába, de erre a kétségkívüli sikerre, művészi pályafutásának nyilván egyik legnagyobb elismerésére a mi itteni sajtónk nem reagált. Az olasz sikereken felbuzdulva pályázott az 1938-as belgrádi tavaszi kiállításra is, de —